

7

ימי תל אביב הקטנה

בביתנו היו שני חדרים גדולים. המטבח היה מחוץ לבית ואנו עברנו דרך החצר כדי להגיע אליו. אבא שתל בחצר עץ רימון ליד שער הכניסה (בעת ביקורי במקום, לאחרונה, הסתבר שנעקר). השירותים בחצר היו משותפים לדיירים. ובלילה, בעיקר בלילות החורף, לא יצאנו אליהם, אלא השתמשנו בסירי לילה.

לרחצה שימשה אותנו גיגית (פיילה) מפח, בה יצקו מים חמים וקרים לפי הצורך וכך מתקלחים היינו.

כך גם כיבסו - באותה גיגית. מכניסים את הכבסים לדוד גדול שעמד על גבי פרימוס, עשוי מנחושת, עומד על שלוש רגליים, בו היה מיכל, אליו היו מכניסים נפט, שהיה יוצא בלחץ

אל ראש הפרימוס, ומעליו היו מניחים את הדוד. הפרימוס השמיע רעש רב, עד כי האנשים שעמדו בקרבתו לא יכלו לשמוע דבר מהנאמר להם. המים היו רותחים בדוד, ויחד עם סבון הכביסה התכבסו הכבסים. לאחר מכן הוציאו אותם והעבירו לגיגית, וממנה ל"קרש כביסה" (משטח של פח גלילי), משפשפות בגד בגד בכפות הידיים, מסירות את

פתיתי הסבון הוכנסו
לתוך דוד הכביסה

השתמשו בו
בעיקר למצעי המיטה
וצווארונים החולצות

הכתמים שעוד נותרו ותולות לייבוש. הייתה זו מלאכה מייגעת מאוד, ולכן אמא, וכמוה שכנות אחרות, מסרו את מלאכת הכביסה לידיהן של ערביות, שהיו עוברות במקום ומציעות עצמן למלאכה זו. הן היו כובסות בזריזות ועושות את כל הפעולות הדרושות היטב, והכבסים יצאו נקיים, והמצעים - לבנים כשלג. כיצד יכלו לעשות את המלאכה הקשה הזאת, שפגעה בכפות

הידיים ובגב - מאחר והיה עליהן להיות רכונות שעות מעל הכביסה ולסחוב את הכבסים הרטובים מהדוד

לגיגית, וממנה לתלייה, ולסחוט את הכול גם כן בידיהן - איני יודעת. הן התהלכו יחפות ללא נעליים, רובן היו גבוהות וצנומות, לבושות בגלביות שחורות, רקומות בחוטים צבעוניים בצורות שונות וברקמת פרחים, וקעקועים על פניהן לקישוט.

הן עשו את מלאכתן עבור כמה גרושים. בזמן ההפסקה היו כורעות בישיבה מזרחית, מוציאות לחם יבש ובצל ירוק מתוך כיסי הגלבייה, ואוכלות.

חיי יום יום

אני זוכרת שאמא הייתה הולכת מוקדם בבוקר לשוק מנשייה לקניות, ואני נשארת בבית, מתארגנת להליכה לבית הספר. הרוכלים הערבים בשוק היו מכריזים על מרכולתם ומעידים שהעגבניות, הפלפלים, החסה ושאר הירקות והפירות - טריים וטעימים. אכן, היו שם הרים של תוצרת ריחנית וטובה. פירות וגם ירקות יפים, שהיו ממש תאוה לעיניים. ולא רק זה, היו שם עוד מגוון של סחורות נוספות, כמו, כלי בית.

גם עָבַד והמאפייה שלו היו שם. מכיוון שלא היו תנורים בבית, היו מבשלים את החמין ומביאים לו בימי שישי, בטרם נכנסה השבת, והחמין המשיך להתבשל בתנור עד ליום המחרת. ובכלל, עליי לציין שחיינו יפה עם הערבים באותם ימים, עד מלחמת העצמאות.

כאשר אמא שמה פעמיה לשוק, הייתה נועלת את הדלת והיה עליי, הקטנה, להשתחל מבעד סורגי החלון, כדי ללכת לבית הספר. תחילה הוצאתי את הראש מבעד לסורגים ולאחר מכן משכתי את גופי, שלמזלי היה קטן וצנום, ויכולתי כך לצאת מהבית. עשיתי זאת ללא קושי רב. קולו של מוכר התפוזים הערבי, שהיה עובר ברחוב ומכריז על מרכולתו בקולי קולות: "תפוזים, תפוזים", עוד מהדהד באוזניי. היה מוכר אותם בשני מיל (כך נקראו האגורות באותם ימים) לשק. גם מוכר האבטיחים עבר בשכונה על גבי תלת אופן ועגלה עם אבטיחים, מחוברת לו מאחור. "מה המחיר?" הייתה אמא שואלת.

"3 מיל לשק".

"למה כל כך יקר? אתן לך 2 מיל". אמא לא ויתרה אף פעם על עמידה על המקח ומשא ומתן עם המוכר. לאחר שהגיעו לעמק השווה ואמא קנתה, הייתי אני נכנסת לתמונה. תפקידי היה להנחות את המוכר ולהביאו אל דודי, דוד, שהתגורר, כזכור, ברחוב ברזילי. הייתי יושבת על התלת אופן ומורה באצבע היכן גר הדוד. כך הייתה אמא קונה לנו ואף לדוד.

עוד זכורים לי בעלי העגלות שמכרו מצרכים שונים. רועה הצאן היה עובר עם עדרו, מחלל בחלילו. הדלתות נפתחו וחלב טרי שנחלב במקום מעטיני העיזים, הגיע ישירות לכליהן של עקרות הבית. הערביה שעל ראשה התנוסס כלי ובתוכו הֶלֶבֶן (יוגורט) אף היא עברה ברחוב, מכריזה על מרכולתה.

חציתי את פסי הרכבת שהיו בקרבת מקום, בדרכי חזרה הביתה. לעתים קרובות ישבה שם קבצנית פושטת יד וסביבה המילים והגרושים שנידבו לה עוברי אורח.

באחד הימים, כשהייתי בקרבת מקום, ניגשה אלי אישה: "ילדה", פנתה אליי, "תני לה (לקבצנית), בבקשה, את הנדבה. לי אין זמן לגשת אליה", ומסרה לידי מעות אחדות.

כשהגעתי למקומה של הקבצנית, היא לא הייתה במקום. הבטתי ימינה ושמאלה, אולי אבחין בה, אך לא, היא לא נראתה. לא הגיעה "לעבודתה" באותו יום. מצאתי עצמי מלקקת גלידה תמורת המעות שהיו ביד. המאכל המתוק והקר החליק אל גרוני, וגרם לי הנאה מרובה ביום החם ההוא. אני מודה ומתוודה ומכה על חטאי, שמצפוני מייסרני עד היום, ומבקשת את סליחתה של אותה אישה אלמונית, שתרומתה לא הגיעה ליעדה. אורנה: "אמא, מאז כבר כיפרת המון פעמים על 'חטאך' בנתינה המופלאה שיש בך. את נותנת לנצרכים רבים".

בתיה ממשיכה: באותה תקופה כשלא היו תרופות אנטיביוטיקה למיניהן, נהגו להאכיל ולהשקות אותנו במיני מזונות ומשקאות, שסברו שהם מחזקים את גופם של הילדים הצעירים. המורה הייתה נכנסת לכיתה ובידה כד החלב, ואנחנו היינו מעוותות את פנינו למראה הכד שבידיה. לרובנו היה קשה להחליק אל גרונותינו הקטנים את המשקה התפל, חסר הטעם. באותם ימים הרתיחו את החלב. בקושי רב שתינו אותו כתרופה לא טעימה. לא נותרה לנו ברירה, אלא לשתות אותו עד תום. יראת המורה הייתה עלינו. מי שסירבה, היה עליה לכתוב 100 פעמים, "אני צריכה לשתות חלב". ובכן, הברירה בפנינו הייתה לשתות ולהתגבר על הבחילה שאחזה בנו, או לכתוב את המשפט הנ"ל. שום אפשרות מילוט לא הייתה. אם זיכרוני אינו מטעה אותי, ואכן אינו מטעה, היינו בוחרות באפשרות הראשונה למרות הכול. בין שתי אלטרנטיבות גרועות העדפנו את השתייה. תרופה נוספת שהייתה קשה לבליעה ועיכול, הייתה שמן הדגים, שכידוע הוא בעל סגולות ריפוי ומניעת מחלות. השמן הנ"ל הוגש ללא כל עיבוד ועידון הטעם. כף שמן דגים ליום היה החיסון היעיל נגד מחלות. ערק, משקה האלכוהולי, שימש אף הוא כתרופת סבתא נגד התקררות. היו מורחים ממנו על החזה, החיידקים לא עמדו בחריפותו של המשקה הזה שפשוט המית אותם. דרך נוספת להילחם בהתקררות הייתה לקחת ענף של אקליפטוס ולחבוט בו על החזה כסגולה לריפוי. היינו רזים מאוד ואמרו שיש לנו תולעים וזאת הסיבה לרזון. היה עליי לעלות לירושלים אל אחד המנזרים, שם ערכו את הבדיקות למציאת

הנגע הזה.

נזירות הגישו כוסות קטנות שצבען ירוק. איני זוכרת מה היה בהן, אך בעקבות אותה בדיקה אכן נמצאו תולעים בבטנינו.

במטבח עמד מקרר שהיה ארגז קרח. בחלקו העליון הניחו את בלוק הקרח, ובמדפים שמתחת עמדו מוצרי המזון השונים. בתחתית הייתה קערה, שאליה נאספו מי הקרח שנמס בהדרגה. כאשר זו התמלאה היה צורך לרוקן אותה בחצר. ושוב היו שומעים את קולו של מחלק הקרח

הולך ומושך את סוסו, שהיה מחובר לעגלה, ועליה בלוקי קרח (כך קראו לגושי הקרח). עקרות הבית יצאו מפתח ביתן ובידן מגבת, או שק או מעין מכשיר מלקחיים, שהיה כבר שכלול והתקדמות לעומת האביזרים הקודמים, ובעזרת אלה הביאו את מחצית הבלוק, או השליש אל המקרר.

בעזרת נפט הדליקו את העששיות לתאורה, בטרם היו הבתים מחוברים לרשת החשמל.

מחלק הנפט היה מגיע ולפי צלצול הפעמון שבידו וקריאות "נפט, נפט", שנשמעו בכל הסביבה, יצאו האנשים, בעיקר נשים, ובידיהם מכלים כדי למלא אותם בנפט, שהוזרם אליהם מתוך מיכל עגול גדול שהיה מחובר לעגלה

גדול שהיה מחובר לעגלה

שסוס או פרד משך אותה.

לאחר לידתו של אחי, מנו, ביקשה אמא מחברת החשמל לחבר את ביתנו לחשמל על ידי כבל חשמלי שיחובר לכבל הראשי ברחוב. היא קיבלה מענה חיובי לבקשה.

כך, כשהערב היה יורד והחשכה הייתה משתלטת, כבר לא היה אורה העמום והעלוב של העששית מאיר את ביתנו, אלא אור יקרות זורח

ומאיר כאור יום.

דמות נוספת שהייתה מגיעה לבתים, היה החלבן (החלבן הערבי לא הגיע בתקופה זו, ואת מקומו תפס יהודי). באחת הפעמים, בעת שהיה עוצר (הבריטים אסרו על התושבים לצאת מהבתים), הגיע החלבן לחלק את החלב לשכנינו ולנו. הוא ירד מהאופניים, הניח אותם והלך למלאכתו.

הגיע מוטי מושקוביץ', בנם הצעיר של השכנים, עלה על האופניים ורכב לדרכו. החלבן חזר ולתדהמתו לא מצא את אופניו. "איך יתכן, הרי הנחתי אותם כאן! מישהו גנב לי אותם".

הוא פנה למשטרה וממנה נשלחו

שוטרים (בריטים) לחקור אותנו, ושאלתם הייתה אם מישהו ראה את הגנב. התנדבתי מיד לספר על הגנב, שאותו ראיתי במו עיניי מביתי. השוטרים ביקשו שאצטרף אליהם לתחנת המשטרה כדי למסור עדות מסודרת. שם חקרו אותי אודות המקרה. אני חשבתי שזה מעשה נכון כדי לסייע לחלבן המסכן, שליבי נחמץ לראותו בצערו, שהרי נלקח ממנו כלי העבודה שלו. לא כן אבא, הוא כעס וראה בזה הלשנה. ואני, זרם דמעות שטף את לחיי.

חידוש גדול היה הרדיו, שנראה כארגז גדול, ממנו בקעו קולות ומוסיקה. מלבד ההתענגות על השירים והמוסיקה, יכולנו גם להתעדכן בחדשות

ומהקורה בארץ ובעולם. קולם של הקריינים - ראומה אלדר ומשה חובב המעולים, שהקפידו על הגיית המילים, ודברו בעברית נכונה, נשמעו בעת הקראת החדשות.

את הלוייתן שראיתי בחוף הים בתל אביב, אני זוכרת היטב. זהו בעל חיים ממשפחת היונקים, אחד הגדולים בעולם. ענק בעל ממדים עצומים

זה, נראה בעיניי, כילדה, כבעל גודל בלתי נתפס. הוא רבץ על החול ללא נשימה, הוא לא יכול היה לנשום מחוץ למים, ואיש גם לא החזיר אותו לים. כך מצא את מותו.

אני זוכרת את הביקורים שלנו בגן החיות הגדול, שהיה ממוקם שנים רבות בצפון העיר, ואליז אבא היה לוקח את שני אחיי ואותי. ראינו חיות שונות - אריות, נמרים, ג'ירפות ופילים. וגם בעלי חיים קטנים יותר - קופים, צבאים, תוכים ועוד. מלבד המראה, שמענו גם את קולותיהם שנישאו ברמה - האריות שאגו, הפילים הרעידו את האדמה, וגם קול שירתן העדינה של ציפורי השיר נשמע.

בראשית שנות השמונים, כאשר בצפון העיר נבנו בתים ושכונות נוספים, לא היה מקום לגן חיות במרכז שכונות המגורים. הרעש והריחות לא התאימו לשכנים שוכני הדירות, והוא הועבר לספארי ברמת גן.

בחודשי הקיץ נסענו באוטובוס קו 2 לחוף הים, חולפים בדרכנו מספר תחנות. המון אנשים מלאו את החוף, ממש כמו בימים אלה. אמא לא לבשה בגד-ים, אלא נותרה לבושה בשמלתה. לא היה אז חוף נפרד לגברים ונשים. היא הייתה מסתפקת בהרטבת כפות רגליה. אבל אנחנו לבשנו בגדי-ים, קופצים על הגלים, מטבילים את גופינו במים הקרירים, שגרמו לתחושת רעננות בימי הקיץ החמים והמהבילים. אפשר היה לשבת על כסאות נוח, שרק בשלב מאוחר דרשו עבורם תשלום.

היו שם קיוסקים לאורך החוף, בהם אפשר היה לקנות גלידות מתוצרת פלדמן, גזוז שהיה מים מוגזים עם מעט תרכיז מיץ פטל, לימון או תפוזים (היום משקה זה נמכר בסופרים ובחנויות בבקבוקים ולהם שמות אחרים). מי שלא חשקה נפשו לרוות את צימאונו בגזוז, יכול היה לשתות מיצים טריים שנסחטו במקום. אם היינו רעבים אפשר היה לקנות פלאפל, בייגלה עם זעתר וגם תירס חם. המוכרים העמידו דודים גדולים ובהם מים רותחים וקלחי תירס בתוכם.

"תירס חם, תירס חם", נשמע קולו של המוכר, שהכריז על מרכולתו, והיה שולה מהדוד קלה, בוזק עליו מלח ומגיש את התירס על מצע של עלים ירוקים. טעמם של גרגירי התירס הצהובים והמתוקים עדיין זכור

יום יום אל הים
מילים: פנחס אלעד (לנדר)
לחן: דניאל סמבורסקי
הלחנה: 1933

יום יום אֶל הַיָּם.
 יָם זֶה הַכָּחַל,
 בְּמִימָיו אֶרְחֵץ,
 אֶתְפַּלֵּשׁ בַּחוּל.

עַל צִוְּאָרֵי גִלְיוֹ,
 כְּעַל סוּסִים אֶרְכַּב,
 דִּהְרֹו גִלִּים,
 חֵישׁ אֶל הַמֶּרְחָב!

תִּרְאֶה סִירָה –
 קַפֵּץ! אֲנִי בַּפְּנִים!
 שְׁתִּי כִנְפֵי צְפוּר,
 הֵן הַמְּשׁוּטִים.

וְהַיָּם קוֹרָא:
 מִיָּם עַד בְּלִי סוּף!
 וְאֲנִי שֵׁט שֵׁט,
 הוּא, אֵינִי הַחוּף!

יום יום אֶל הַיָּם.
 יָם זֶה הַכָּחַל,
 בְּמִימָיו אֶרְחֵץ,
 אֶתְפַּלֵּשׁ בַּחוּל.

**זה לא יחזור
תל אביב הקטנה
מילים: חיים חפר
לחן: אדגרד ביסצ'וף**

זה לא יחזור, כל זה כבר איננו,
רק זכרונות, רק זכרונות,
כאן מהלכים על בהונות,
הזמן נרדס, אל נא, אל תעירונו
עבר זמנה של תל אביב הקטנטנה...

הרוח נושב
ואנו נשב
נשב על ספסל בטיילת,
שחפים ויונים,
בתים לבנים
העיר זכרונות מערבלת
(...)

ראשיתה של תל אביב

מאחוזת בית לתל אביב הקטנה

ראשיתה של העיר בדדומה, ביציאה מהעיר יפו אל מעבר לתחנת הרכבת העות'מאנית, אל קרקעות "כרם ג'באלי" מזרחית לעיר הנמל. ב-1906, החלה מתגבשת אגודת "אחוזת בית". הוקמה הגימנסיה העברית "הרצליה" על קצה גבעת רחוב הרצל ומעבר שדרות רוטשילד. מזרחית ומחוץ לשכונה היהודית נווה צדק ובתי הספר העבריים שבה, "אליאנס" לבנים ו"יחיאל" לבנות (על שם מנהלו יחיאל יחיאל). כך נוצרה אחוזת בית על 60 בנייניה הראשונים, וממנה התפתחה העיר צפונה ומזרחה בשלבים מהירים תוך תריסר שנים, ועד לכיבוש הבריטי בשנת 1918. כ-1600 – 2000 נפש גרו אז בכמאה ושמונים בתי העיר המערבית "תל אביב הקטנה". הכיבוש הבריטי בא לאחר שהח'ליפה השליט, עות'מאני מתעמר, גירש את תושביה העבריים במה שזכור כגירוש תל אביב והרחיקם אל ההרים.

שני בנאים

מילים: מריו פנצרי

לחן: אלדו די לצרו

תרגום: חיים חפר

שני בנאים פה אנו,
מקאהירו הגענו
תנו רק פיתה ובצל כזית
ונבנה לכם אחוזת בית.
כאן לבנים הנחנו,
שני גרוש מצרי הרווחנו
ובטרם יום יאיר,
תתעורר - תמצא כאן עיר -
יושה,
את הטיט תבחושה,
שמע נא, או ש - או ש -
נבנה את תל אביב.
שמי ירוסלבסקי חסיה,
'ני תלמידת גימנסיה,
בבקרים אני תמיד לומדת
קצת חשבון וקצת שירי מולדת -
אך עת יורד הערב,
אהבתי בוערת -
עם ילובסקי הפואט
בחולות כאן אפלרטט...
ביאליק,
רק שירים תקרא לי,
כתונת אל תקרע לי,
אתה בתל אביב.
(...)

תל אביב הקטנה

תל אביב הקטנה שימשה כמקום מרכזי לבילוי, בעיקר לתיירים שפקדו את הארץ עם כיבושה על ידי הצבא הבריטי ב-1918, אך גם לבני הארץ החיים בה, מאז הזכירה ליוצאי אירופה מעט מטעמו של "בית קפה בעיר" וישיבה בטלה תחת השמש, טיול לאורך טיילת שפת הים, קנייה בחנויות או טיול מול חלונות הראווה ברחובות העיר. למעשה, איכות וסגנון חיים מערבי על שפת הים התיכון בלבנט. כיום "תל אביב הקטנה" היא מתחם בנייה מראשית העשור השני ועד מחצית השלישי של המאה העשרים, המיועד לשימור ומשומר בחלקו.

לא היו דרכים, לא כבישים ובוודאי לא גינות-גן או חצר משחקים ציבורית. ביוב ולכלוך היו הסביבה הטבעית שבה גם נחפרו בארות מי שתייה. כך חיה האוכלוסייה עד לעלייה השנייה שהשכלתה, כוחה הכלכלי ואופייה העירוני, יצרו את הצורך במגורים כבתרבות המערבית.

גבעה נמשכה אז מנווה צדק, חצתה מזרחה אל מרכז תעבורה בכיכר המושבות, שהייתה מלאה עגלות רתומות לבהמות. ברחובות אז התגוללו גללי בהמות שריחם התערבל בריח עשן. נשמע רעש מנועים מקרטעים ושריקות קיטור שנוצרו משסתום נפתח בארובת קטר רכבת ירושלים-תל אביב שנכנסה לתחנה. שכונה חדשה נבנתה לאורך מסילת הרכבת העות'מאנית, ותל אביב החלה עם בתיה המסוגגנים וצמודי הקרקע.

העיר הקטנה התרחבה מזרחה עד רחוב אלנבי ורחוב נחלת בנימין, כיום מדרחוב שהחליף דרך ראשית (צפון-דרום) אשר שימשה מאחוזת בית אל טחנת הקמח ליד נחל הירקון, רחוב שבו היו חנויות בעלי מלאכה וסוחרי טקסטיל ואחרות ובתי קפה ומסעדות.

מאלנבי, התרחבו רחובות כרחוב אחד העם ובית הספר העברי בו, מזא"ה וברנר ועד רחוב שיינקין. בשכונת נווה צדק נבנה קולנוע עדן פתוח אל השמים, והיה גם קולנוע עדן החורפי, בעל גג סגור בחורף. התפתחות הבנייה המשיכה עם שכונת פלורנטיין, שכונת מונטיפיורי ושדרות רוטשילד. האחרונה הוקמה אך במקרה, עקב היות תעלה במקום, שהתמלאה תשפוכת חולית ופסולת בנייה, דבר שמנע בנייה עליה והפך את התעלה לכל אורכה לשדרה נטועת עצים.

מאז תל אביב הקטנה שחצרות בנייניה נטועות עצים, התפתחה והפכה עיר "קוביסטית, באוהאוסית לבנה, ממורפסת ומסוגגנת. לעתים צבעונית, מעוגלת

ומעורגלת סבכות ברזל התוחמות מרפסות צרות, סמטריות ומעוגלות". עיר שרעפיה מסוגננים, עיר עם דרכים כבישים ושדרות כאירופה, כמערב החדש.

עד שנת 1934 כיסתה תל אביב בת 75,000 התושבים עם 5000 בנייניה שטח חולי גדול של 350 דונם, פי 12 מגודלה בראשית ימיה (30 דונם). בשנת 1932 הקימו האנגלים את נמל חיפה אך מאורעות 1936 גרמו לראשי היישוב להבין שנמל יפו אינו יכול לשמש אותו והחל לפעול מזח נמל עברי למורת רוח האנגלים. בסופו של דבר, במהלך 1937 נחפר נמל תל אביב ביבשה ונחנך בפברואר 1938. בשנת 1934 קיבלה תל אביב מעמד של עיר.

'תל אביב הקטנה' הייתה למושג, מושא לגעגועיהם של רבים,

ומופיעה ביצירות אמנות: ספרות, ציור ופיסול. וגם תיאטרות הוקמו בה כמו: האהל, המטאטא, לי לה לו, הציזבטרון ועוד. מאז העשור האחרון של המאה ה-20, גברה המודעות הציבורית לתרבות שנוצרה בתקופת "תל אביב הקטנה", עם הרצון לשמר מבנים, תצלומים, חפצים שנוצרו בה; פורסמו מחקרים אחדים אודותיה; והיא נושאן של מספר תערוכות במוזיאונים בישראל.

מתוך: ויקיפדיה

שיר הנמל
מילים: לאה גולדברג
לחן: רבקה לוינסון
כתיבה: 1936

לְמַרְחֲקִים מִפְּלִיגוֹת הַסְּפִינּוֹת.
אֶלֶף יָדִים פּוֹרְקוֹת וּבּוֹנוֹת,
אָנוּ כּוֹבְשִׁים אֶת הַחוֹף וְהַגֹּל
אָנוּ בּוֹנִים פֹּה נָמַל פֹּה נָמַל.

מֵצֶק הַבֵּטוֹן וּמוֹרָם הַמָּנוֹף
סִירוֹת הַמָּטֶעַן מְגִיעוֹת אֶל הַחוֹף
הַכֶּלֶת מִלְמָטָה וְהַכֶּלֶת מֵעַל,
כָּכָה נִבְנְהָ הַנָּמַל הַנָּמַל.

לי, והוא עולה על טעמים של קלחי התירס שמבשלים כיום בבתים. מוכרי הסברס (פרי הצבר) עמדו גם הם והכריזו על מרכולתם "סברס קר", שהונחו בין חתיכות קרת. המוכר היה מושיט ידו לאחד מהפירות שצבעם הירקרק השתנה לכתום, ובסכין היה פוצע את הקליפה, חותך בה חתך עמוק לאורכה ואחד בכל צד, פותח ושולף מתוכו את הפרי המתוק שהתחבא בעומק הקליפה.

יוסי אחי, כינה את חוף הרחצה "הים שלנו". אכן, חוף הים בתל אביב לאורך הטיילת היה באותם ימים הריביירה של תל אביב, לא פחות נעים וטוב מזו הצרפתית.

גן השקמים

מילים: יצחק יצחקי

לחן: יוחנן זראי

היה היו כאן פעם שקמים,

חולות מסביב וגם נוף.

העיר תל אביב של אותם הימים

היתה בית בודד על החוף.

ויש לפעמים נערכו ישיבות

מתחת שקמים אז בצל,

וליד העצים צחקו הבנות

וענו בזמרה: "הי ילל".

(...)

הייתי חברה בתנועת הצופים. קבוצה של ילדים עליזים, שהלכה יחדיו בחדווה, ברגל, לפעולות שנערכו בסמוך למסגד חסן-בק, מעוררים את תשומת ליבם של העוברים ושבים בקולותינו הרמים.